

Hónapló

Dalos György

Kettősségek

2025. március 19.

Kavics pottyant a vízbe. Kocsis Máté, a Fidesz frakcióvezetője nem sokkal március idusa előtt egy Facebook-bejegyzésben az alábbi módosítást javasolta az alkotmány XVI. cikkelyéhez: „Más állam állampolgárságával is rendelkező magyar állampolgár Magyarország területéről törvényben meghatározott feltételek esetén kiutasítható, ha tevékenysége Magyarország szuverenitását, közrendjét, területi integritását vagy biztonságát veszélyezteti.” Fölöttébb homályos mondattal van dolgunk. Nem világos, hogy miféle tevékenység az, amelytől Kocsis hazánk szuverenitását védeni akarja: lópor-összeesküvés, zenekar-alapítás, nyugati ösztöndíj, nem hagyományos szexualitás vagy mi? Mit jelent továbbá az, hogy a szankciót „meghatározott feltételek esetén” lehet foganatosítani? Egyetlen konkrét megkötése az, hogy az állam közrendjét, integritását vagy biztonságát feldúló imposztornak két állampolgársággal kell rendelkeznie ahhoz, hogy egyiket, a magyart megvonják tőle, azaz maradjon értelemszerűen osztrák, török, Costa Rica-i, mongol vagy brit, csak magyar nem, még ha megfeszül is.

Nem új jelenség, hogy az államhatalom kiutasítással, a nemzettestből való kizárással fenyegeti vagy bünteti kényelmetlenné váló polgárait. Szegény Ovidiust Augustus császár valami udvari intrika miatt egészen a Földközi-tenger partjáiig száműzte Rómából. Rákóczinak és udvarának, benne a hú Mikes Kelemennek Bécs tiltotta meg a hazatérést Rodostóból, Kossuth Lajost 1879-ben szinte reá szabott törvénnyel maga az országgyűlés iktatta ki a nemzettestből, mondván, hogy „azon magyar állampolgár, ki a magyar kormány vagy az osztrák–magyar közös miniszterek megbízása nélkül tíz évig megszakítás nélkül a magyar korona területének határain kívül tartózkodik, elveszti magyar állampolgárságát.” És persze ne feledkezzünk meg a 20. századi történelmi kataklizmák, határviszályok és lakosságcserek alanyairól, akik Ferenc Józseftől Putyinig négy-öt állam alattvalói lehettek, miközben, mint az édesbús vice tartja, „ki sem mozdultak Munkácsról”.

Természetes jogérzékem közben azt sugallja, hogy az egész javaslat egy marhaság. Az állampolgárságot az ember nem jutalomként kapja, amelyet jó viselkedéssel kell kiérdemelni, hanem születés útján jut hozzá. Ezt a körülményt valami módon még a régi rendszer is elismerte, amikor az állampolgárságtól kizárólag külföldön tartózkodó személyeket fosztott meg azzal a ködös indoklással, miszerint odaát állampolgárhoz nem méltó magatartást tanúsítottak. Alekszandr Szolzsenyicint például 1974-ben elég durván tuszkolták be a Moszkva–Frankfurt között közlekedő repülőgép lezárt utasterébe,

és zsuppolták át két KGB-s között a „szabad világba”, de megvárták első ot-tani interjúját, és csak azután nyilvánították értelmetlennek a szovjet útlevel birtoklására. Ugyanezt lehet elmondani számos más szovjet és kelet-európai disszidensről, nem is szólva az NDK-ról, amely sorra lökött át neves művésze- ket, tudósokat és emberi jogi aktivistákat az NSZK-ba, ahol viszont az ottani alkotmány preambuluma értelmében kész nyugatnémet állampolgárság vár- ta őket. Potenciálisan minden NDK-lakos kettős állampolgárnak számított – mondhatni ideális esetei lehettek volna a Kocsis Máté-féle megoldásnak, csak hát tizennyolcmillióan voltak.

Állampolgárságot elveszíteni a régi rendszerben sem volt könnyű dolog. Pór Gyuri barátom, akit 1968 nyarán „államellenes összeesküvés” vádjával két és fél évi börtönbüntetésre ítélték, szabadulása után lehetetlen helyzetben talál- ta magát: munkát sehol sem kapott, mindenhol utánanyúltak, a belügy újra meg újra kihallgatásokra rángatta be, mindent elkövettek, hogy ne tudjon beilleszkedni. A balatonboglári avantgárd művésztáborban való megjelenése kapcsán Szabó László bűnügyi újságíró (a „kékfényes Szabó”) egész oldalas *Népszabadság*-cikkből leplezte le. Pór Gyurinak elege lett a dologból, és 1973- ben beadványt intézett az Elnöki Tanácshoz, amelyben lemondott magyar állampolgárságáról és kivándorlásának engedélyezéséért folyamodott. Arról, hogy ez nem így működik, azonnal értesítették, ám csekély három esztendővel később megengedték, hogy feleségével együtt elhagyja az országot. Ehhez sza- bályos útlevelet kapott, benne a hazatérést tiltó pecséttel – az állampolgárság- ból való kizárás híre Párizsban érte. Kellett is a menekültstátuszhoz.

86

Kocsis Máté valószínűleg nem tudja, hogy állampolgársági ügyekben a Harmadik Birodalom az övénél egyértelműbb megoldásokat kínált. Egyik első jogi aktusa a „német állampolgárságtól” való megfosztásról szólt. Az erről folytatódólagosan közzétett listák formális-jogilag korrekt módon kizáró- lag külföldön tartózkodó személyeket, kommunista, szocdem és balliberális politikusokat, írókat, zurnalisztákat és írókat soroltak föl, köztük Thomas és Heinrich Mannt, Arnold Zweiget, Brechtet, Einsteint, s ami napjainkból nézve pikánsabb, Willy Brandtot, a későbbi szövetségi kancellárt. Jellemző módon Goebbels, úgy is, mint propagandaminiszter és úgy is, mint sznob, ódzkodott attól, hogy Marlene Dietrich is felkerüljön a feketelistára – sze- rette volna, ha a „szőke Vénusz” továbbra is német filmekben öregbítette volna a rezsim dicsőségét. Dietrich azonban nemet mondott az óvatos meg- keresésre, pontosabban csak zsidó férjével, Rudolf Sieberrel és Joseph von Sternberggel, a *A kék angyal* zsidó rendezőjével együtt lett volna kapható a hazatérésre – ezt a kívánságot még Goebbelsnek sem állt hatalmában tel- jesíteni.

*

Attól tartok, hogy a Hunyadi-filmet nem fogom megnézni – túl sokat tudok róla az előzetes sajtóközleményekből. Megírták, mennyibe került, hogyan vá- logatták ki a szereplőit, milyen szexjeleneteket tartalmaz és hány nyelven beszélnek benne. Ergo kimarad belőle az a varázslatos vonzerő, ami a gyerek- koromban látott történelmi témájú mozidarabokat jellemezte, így a *Rákóczi*

hadnagyát Mádi Szabó Gáborral, mint lóháton ülő nagyságos fejedelemmel, illetőleg a *Föltámadott a tengert*, amelyben Básti Lajos zengette meg Kossuth hangját a híres megajánlási beszéddel. Mindkét szuperprodukciónak sajátossága volt, hogy a cselekmény némiképp tényellenesen a két ábrázolt szabadságharc győzelmes szakaszában játszódott, s így a mozinézőnek mind a majtényi, mind pedig a világosi fegyverletétel megspóroltatott. A török világot Huszka Jenő *Gül baba* operettjének filmváltozata, az 1956 tavaszán bemutatott *Gábor diák* vitte mozivászatra, és egészen felejthetetlen módon saját serdülő énem megerősítéséhez járult hozzá.

Anyám akkoriban a Lakóépülettervező Vállalat (Lakóterv) segédportásaként dolgozott, s ezen a réven kerültem egy fiúcsoportba, amely két hetet tölthetett egy Balaton-parti szakszervezeti üdülőben. Napozás és fürdőzés közepette társaimmal együtt összehoztunk egy török tárgyú színdarabot Jókaitól és Gárdonyitól kölcsönzött nevekkel, s legott a tóparton be is mutattuk. Én Abdi basát játszottam, Asszeki szultánlányt a főmérnök kisfia alakította, de mindenkinek kreáltunk valamiféle szerepet. Turbánt törülközőkből rögtönöztünk, a trónt jókora fotel helyettesítette. Egyszerre voltunk színház és közönség, s a siker annyira felajzolt bennünket, hogy azonmód megalakítottuk a Lakóterv Ifjúsági Színjátszó Csoportját. Az erről szóló alapító nyilatkozatot néhai apám ütött-kopott táskairógépén szerkesztettük egybe, s én nyújtottam be a vállalat igazgatói titkárságán, ahol jóindulatú hümmögéssel átvették. Mindez 1956 szeptemberében történt, s mint tudjuk, a történelem menete súlyosabb vállalkozásokat is elsodort, mint amilyen a mi alkalmi társulatunké volt. Mégis, megmaradt bennem a mersz, és azzal a kijózanító tanulsággal szolgált, hogy az író, a rendező és bárki, aki valamit el akar érni, mindig önjelölt.

A *Gábor diákot*, olvasom a *Port* oldalán, ma is vetítik, bár furcsa módon „12 éven aluliaknak szülői vagy más felnőtt kísérettel” ajánlják megtekintésre. Ez kissé meglep, hiszen majd hatvan évvel ezelőtt ilyen megkötés nem létezett. Persze volt „tizenhat éven felülieknek” vagy „tizennyolc éven felülieknek” megjelölésű tilalomfa, és a Toldi vagy a Művész kasszája előtt személyi igazolványt kellett felmutatni – már ha volt ilyen a kíváncsi embergyereknek. Szakszervezeti kultúrotthonokban így is sikerült megnéznem Fernandel felnőtteknek szánt, a gyerekszülés misztériumát leleplező *Apa lett a fiam* című komédiáját, a *Királylány a feleségemet* a sliccét begomboló Gerard Philippel, majd *A boszorkányt* a patakából kiemelkedő félmeztelen Marina Vladyval. Te jóisten, vajon mi lehet Gábor diák (Zenthe Ferenc) és Leila (Krencsey Marianne) szerelmének történetében az 1956-ban forgatott filmben az, amitől az internetes szexnek kitett mai serdülőt óvni kell?

A berlini Magyar Házban Szederkényi Olga dokumentumfilmjét mutatják be, amely Heinrich Böll (1917–1985) magyarországi katonáskodásáról szól – ezt követően rám hárul a megtisztelő feladat, hogy beszélgessek a rendezővel. A Nobel-díjas német író 1944 őszén a Wehrmacht közlegényeként Dél-Magyarországon állomásozott, és ott naplót vezetett. Fiatal volt, ennek megfelelően naiv és tisztességes, semmi olyasmit nem írt le, amit később szégyellenie kellett volna. Életműve ismeretében feltehető, hogy ezek az utolsó háborús hónapok döntően meghatározták későbbi irodalmi és közéleti pozícióját, alapvető

keresztény pacifizmusát, amellyel az 1960-as, 1970-es évek német szellemi életét is mértékadóan befolyásolta.

Böll magyarul megjelent könyvei, főleg az *Ádám, hol voltál?*, a *Biliárd fél tízkor*, a *Doktor Murke összegyűjtött hallgatásai*, a *Csoportkép hölgyel* és a *Katharina Blum elvesztett tisztessége* komoly, szemléletemet befolyásoló olvasmányélményeim közé tartoztak. Most az esti beszélgetésre készülve belementem az interneten elérhető forrásokba, és meglepődve tapasztaltam, hogy Heinrich Böll jelenléte időarányosan évről évre csappan. Könyvei alig jelennek meg, legfeljebb disszertációkban hivatkoznak rá, és se művei, se nézetei nincsenek jelen a mai diskurzusban. Mindez persze elmondható a legendás Gruppe 47 más klasszikusairól, Günter Grassról és Hans Magnus Enzensbergerről is – de ettől még nyugtalanítóbb –, kihalóban a példaképeim.

Hargitai Miklós

Felmelegedés, jégkorszak

88

Skandináviában az idei tél hidegebb és csapadékosabb volt a szokásosnál. Hóból (legalább) annival több esett náluk, amennyivel kevesebb a Duna és a Tisza vízgyűjtőjén – örök törvénye a természetnek, hogy a víz körforgásban van, tehát ami egyszer fölment a légkörbe, az előbb-utóbb le is fog esni, csak nem feltétlenül ugyanott. Magyarországon aszály van, Spanyolországban zuhog, Észak pedig be van havazva – ilyen a tavasz 2025-ben. Hogy ez valami anomália, vagy ilyen lesz a jövő, az majd később derül ki, egyelőre mindkét opcióra van esély: a lehűlésre és az éghajlati övek délnyugatra tolódására is, a globális felmelegedés közepette.

A nagy tengeráramlásokat, amelyek Európa éghajlatát meghatározzák – és amelyeknek az európai kultúra kialakulását, Európa sok évszázados vezető szerepét köszönhetjük –, hőenergiát, azaz meleget hoznak a kontinens partjaihoz a déli tengerekről. Nem is keveset: Budapest vagy a tenger közelsége miatt még kellemesebb klímájú Lyon nagyjából ugyanazon a szélességen van, mint Montreal, Ottawa vagy Québec, de a Golf-áramlat miatt mindhárom kanadai nagyvárosnak sokkal enyhébb az éghajlata – egyelőre. Az óceáni szállítószalagot döntően a hőmérséklet és a sókoncentráció különbsége mozgatja: északon a tenger sósabb, vagyis sűrűbb, a hideg miatt pedig még sűrűbb lesz, ezért a mélybe süllyed, és a helyébe meleg víz áramlik délről. Annak, hogy Skandinávia nem egyszerűen lakható, de kifejezetten kellemes klímájú, ez a nagy körforgási rendszer és azon belül is a Golf-áramlat a fő oka.

Csakhogy klímaváltozás van, felmelegedés és jégolvadás. Az Északi-sarkvidéken gyorsabban nő az átlaghőmérséklet, mint bárhol máshol a földgolyón. A szárazföldi jég, amely döntően édesvíz, elolvad, és felhígítja a tengert. Északon a tengervíz most jóval melegebb, és kevésbé sós, mint akár egy évtizeddel ezelőtt, az áramlás pedig lassul. Hogy az idei szokatlan téli időjárás (amely-